

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра «Фізичне виховання»
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Фізична реабілітація і масаж»
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
(перший (бакалаврський) / другий (магістерський))

галузь знань 01 Освіта
(шифр і назва)

спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»
(шифр і назва)

освітня програма «Фізична культура і спорт»
(назва освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни обов'язкова
(загальна підготовка / спеціальна (фахова) підготовка; обов'язкова / вибіркова)

форма навчання денна
(денна / заочна / дистанційна)

Харків – 2023 рік

ЛИСТ ЗАТВЕРДЖЕННЯ

Робоча програма з навчальної дисципліни «Фізична реабілітація і масаж»

Розробники:

(підпис)

Викладач

_____ В.В.Фоменко
(підпис)

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри

«Фізичне виховання»

(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

Протокол від

«01» «березня» 2023 року №10

Завідувач кафедри

_____ О.В. Юшко
(підпис)

ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ

Шифр та назва освітньої програми «Фізичне виховання»

Кафедра «Фізичне виховання»
(назва кафедри на якій викладається дисципліна)

Гарант ОП _____ (ПІБ) _____ (Підпис, дата)

Завідувач кафедрою Олексій Володимирович Юшко _____ 2023р.
(ПІБ) (Підпис, дата)

ЛИСТ ПЕРЕЗАТВЕРДЖЕННЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

№ з/п	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри (яка викладає)	Підпис завідувача кафедри (на якій викладається)	Підпис гаранта освітньої програми
1					
2					
3					
4					
5					

МЕТА, КОМПЕТЕНТНОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ТА СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни. Метою навчальної дисципліни «Фізична реабілітація і масаж», є формування сучасного мислення та системи спеціальних знань з основ реабілітації та масажу. Формування умінь щодо організації та проведення реабілітації, масажу при різноманітних захворюваннях. Формування у студентів комплексу спеціальних знань і практичних умінь, які зможуть застосовувати у спорті, вищих досягнень, фізичній реабілітації та фізичній терапії.

Компетентності, на формування та розвиток яких спрямована навчальна дисципліна «Фізичне виховання. Спеціалізація з виду спорту «Теніс»:

Загальні компетенції (ЗК):

- знання та розуміння предметної області та розуміння у навчальному процесі;
- навички міжособистісної взаємодії;
- здатність працювати в команді;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
- прагнення до саморозвитку, підвищення своєї кваліфікації та майстерності

Професійні компетенції (ПК):

Загально-професійні компетенції:

- здатність аналізувати будову, нормальний та індивідуальний розвиток людського організму та його рухові функції;
- здатність трактувати патологічні процеси та порушення і застосовувати для їх корекції придатні засоби фізичної реабілітації та масажу;
- здатність адаптовувати свою поточну практичну діяльність до змінних умов;
- здатність ефективно реалізовувати програму фізичної реабілітації та масажу;
- здатність допомогти пацієнту/клієнту зрозуміти власні потреби, обговорювати та пояснювати зміст і необхідність виконання програми фізичної реабілітації та масажу.

Компетенції в області науково-дослідницької діяльності:

- вміння проводити теоретичний аналіз та узагальнення джерел інформації;
- володіння основами спостереження, опитування;
- уміння бачити міждисциплінарні зв'язки дисциплін, що вивчаються, та

розуміння їх значення для майбутньої професійної діяльності;

– володіння навичками оформлення та представлення результатів дослідження у навчальній діяльності;

–уміти обробляти дані з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

Додаткові професійні компетенції:

–спілкуватися українською мовою у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування;

– володіння самоконтролем поведінки в професійних ситуаціях

– володіння формами і методами планування, контролю, корекції та аналізу.

У результаті вивчення дисципліни «Фізична реабілітація і масаж»

студенти повинні:

Знати:

–загальні основи лікувальної фізичної культури;

– мету, зміст, основні принципи та форми навчальних занять дисципліни фізична реабілітація і масаж;

–основи методики побудови визначеної форми занять фізична реабілітація і масаж;

–поняття про реабілітацію, її завдання, принципи і засоби;

–основи фізіотерапії;

– види, форми, методи масажу;

–методики класичного та сегментарно-рефлекторного масажу;

–особливості впливу масажу та окремих його прийомів на організм людини;

–принципи побудови сеансу самомасажу;

–покази та протипокази для застосування масажу.

Вміти:

–називати показання та протипоказання до проведення лікувального та спортивного масажу; описати механізми фізіологічної дії масажу на організм людини; інтерпретувати показання і протипоказання до застосування лікувальної фізичної культури та масажу при різних захворюваннях;

– оперувати системою: практичних умінь і навичок занять основними видами й формами фізкультурної діяльності; забезпечення, зберігання і зміцнення показників здоров'я; розвитку й удосконалення психофізичних можливостей, якостей і властивостей особистості;

–порівнювати, упорядковувати та класифікувати основні прояви різних патологічних станів, навички практичного застосування різних методик ЛФК та масажу для осіб з різною патологією, аналізувати отриману інформацію та підбирати найбільш доцільні методики фізичної реабілітації;

- складати і проводити комплекси лікувальної гімнастики і реабілітаційні програми для різних категорій хворих та осіб з інвалідністю та оволодіти основними та допоміжними прийомами спортивного та лікувального масажу;
- проводити заняття лікувальної фізкультури з використанням різноманітних форм і засобів фізичної культури з урахуванням принципів дозування і індивідуального підходу до хворого;
- засвоїти теоретичні дані щодо особливостей прийомів масажу та їх застосування у різновидах масажу;
- виконувати основні прийоми класичного масажу;
- дозувати фізичні навантаження при лікувальному використанні фізичних вправ
- вміти обирати засоби ЛФК та форми лікувальної фізкультури;
- проводити загальний та локальний (частковий масаж);
- застосовувати масаж різних захворюваннях;
- проводити самомасаж.

Набути практичні навички:

- здатності самостійної, пошукової та дослідницької роботи над навчальним та науковим матеріалом за темами дисципліни;
- практичної роботи з науковими ресурсами;
- вирішення професійних завдань.

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

Вивчення дисципліни безпосередньо спирається на:	На результати вивчення цієї дисципліни безпосередньо спираються:
Попередні дисципліни «Анатомія», «Морфологія людини»	Фізіологічні та біохімічні основи фізичного виховання

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(розподіл навчального часу за семестрами та видами навчальних занять)

Семестр	Загальний обсяг			За видами аудиторних занять (годин)			Індивідуальні завдання студентів (КП, КР, РГ, Р, РЕ)	Поточний контроль	Семестровий контроль	
	Всього (годин) / кредитів ECTS	З них		Лекції	Лабораторні заняття	Практичні заняття, семінари			Контрольні роботи (кількість робіт)	Залік
		Аудиторні заняття (годин)	Самостійна робота (годин)							
4	90 / 3,0	90	50	20	-	20	РЕ	-	-	6
Разом	90 / 3,0	90	50	20	-	20	1	-	-	6

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п.	Види навчальних занять (Л, ПЗ.)	Кількість годин	Найменування тем та питань кожного заняття.	Рекомендована література (базова, допоміжна)
1	2	3	4	5
Модуль 1.				
1	Л	2	Тема 1: Поняття про реабілітацію, її завдання, принципи і засоби 1. Визначення реабілітації 2. Завдання медичної реабілітації 3. Принципи медичної і фізичної реабілітації 4. Етапність процесу реабілітації 5. Соціальна спрямованість РЗ. 6. Засоби медичної і фізичної реабілітації	1,4,5,1 4
2	Л	2	Тема 2 : Загальні основи лікувальної фізичної культури 1. Особливості методу лікувальної фізкультури. 2. Клинико-фізіологічне обґрунтування лікувальної дії фізичних вправ. 3. Засоби, форми, зміст методу ЛФК. 4. Періоди ЛФК і відповідні ним режими рухової активності 5. Організація ЛФК.	1,4,6,8 ,13
3	Л	2	Тема 3: Основи фізіотерапії 1. Загальні поняття фізіотерапії. 2. Методи, засновані на використанні постійного струму низької напруги. 3. Методи, засновані на використанні імпульсних струмів. 4. Методи, засновані на використанні струмів високої частоти. 5. Методи, засновані на використанні електричного поля.	1,9,13, 14

			6. Методи, засновані на використанні механічних коливань. 7 Воді і теплолікування. Баротерапія.	
4	Л	2	Тема 4: Загальні поняття масажу 1. Історія масажу. 2. Системи , форми і класифікація масажу. 3. Вплив масажу на організм. 4. Показання та протипоказання для призначення масажу.	2,3,5,8 ,14
5	Л	2	Тема 5: Техніка масажу 1.Основні прийоми масажу 2.Прийом масажу : погладжування 3. Прийом масажу: розтирання 4. Прийом масажу: розминання..... 5.Прийом масажу: вібрація	2,3,10, 14
6	Л	2	Тема 6:Самомасаж 1.Прийоми самомасажу. 2.Самомасаж спини, попереку та сідниць. 3. Самомасаж нижніх кінцівок. 4. Самомасаж живота. 5.Самомасаж грудної клітки. 6.Самомасаж шиї. 7.Самомасаж верхніх кінцівок.	3,5,12, 14

7	Л	2	Тема 7: Сегментарно-рефлекторний масаж 1. Основні поняття сегментарно-рефлекційного масажу. 2.Розташування рефлекторних сегментарних змін у тканинах за різних захворювань. 3. Прийоми сегментарного масажу.	2,3,5,7
8	Л	2	Тема 8: Миофасціальний синдром.Фізіотерапевтичні методи лікування. 1.Міофасціальний больовий синдром та тригерні точки. 2. Фізіотерапевтичні методи лікування.	4,7,12
9	Л	2	Тема 9: Масаж при захворюваннях серцево-судинної , дихальної, травної, нервової систем. 1. Масаж при серцево-судинних захворюваннях. 2. Масаж при захворюваннях дихальної системи. 3. Масаж при захворюваннях травної системи. 4. Масаж при захворюваннях і травмах нервової системи.	2,5,7,1 0
10	Л	2	Тема 10: Масаж при травматичних пошкодженнях опорно-рухового апарату 1.Масаж при захворюваннях м'язів. 2. Масаж при захворюваннях сухожилів. 3. Масаж при захворюванні надкисниці. 4. Масаж при захворюванні суглобів.	2,5,7,1 0.
			Модуль 2.	
11	ПЗ		Самомасаж: самомасаж спини , попереку та сідниць самомасаж нижніх кінцівок самомасаж живота самомасаж грудної клітки самомасаж шиї самомасаж верхніх кінцівок	3,10
12	ПЗ	2	Масаж спини: погладжуваннят спини розтирання спини розминання спини масаж під лопаткою	2,3

			вібрація	
13	ПЗ		Масаж стопи: масаж надп'яtkово-гомiлкового суглоба масаж гомiлки масаж колiнного суглоба масаж стегна масаж сiдничної дiлянки масаж кульшового суглоба	2,3,5
14	ПЗ	2	Масаж живота: погладжування живота розтирання живота розминання живота вібрація живота	2,3,5
15	ПЗ	2	Масаж грудної клітки: погладжування грудної клітки розтирання грудної клітки розминання грудної клітки вібрація грудної клітки	2.3.5
16	ПЗ	2	Масаж шиї: погладжування шиї розтирання шиї розминання шиї вібрація. шиї	2.3.5
17	ПЗ	2	Масаж верхніх кінцівок: масаж кисті масаж пальців масаж п'ятка і зап'ястка масаж променево-зап'ясткового суглоба масаж передпліччя масаж ліктьового суглоба масаж плеча масаж плечового суглоба масаж суглобової сумки масаж нервових стовбурів	2.3.5
18	ПЗ	2	Східний, точковий масаж	3,7
19	ПЗ	2	Самомасаж спини, попереку та сiдниць: самомасаж нижніх кінцівок самомасаж живота самомасаж шиї самомасаж верхніх кінцівок	3.10
20	ПЗ	2	Масаж загальний	2,3,5
			Разом 40 годин	

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва видів самостійної роботи	Кількість годин
1	Підготовка до маніпуляції. Техніка проведення постізометричної релаксації (ППР).	10
2	Засвоєння методики і техніки проведення масажу при проведенні масажу при передчасному випадінні волосся.	5
3	Засвоєння основ кінезіологічного тейпування, та продемонструвати 2-3	10

	аплікації на нижні кінцівки	
4	Розробити курс лікувального масажу при різних захворюваннях.	10
5	Вивчити види, методики масажу під час вагітності в різних триместрах.	5
6	Виконання індивідуальних практичних робіт	5
7	Підготовка реферативних матеріалів до запропонованих тем	5
	Разом	50

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Реферати, індивідуальні практичні роботи

(вид індивідуального завдання)

№ з/п	Назва індивідуального завдання	Термін виконання (у якому семестрі)
1	2	3
1	<p>Підготовка реферативних матеріалів до запропонованих тем:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття «реабілітація, фізіотерапія, масаж». 2. Засоби, форми та методи фізичної реабілітації. 3. Періоди та етапи фізичної реабілітації. 4. Фізичні вправи – основний засіб фізичної реабілітації. 5. Механізми лікувальної дії фізичних вправ. Класифікація фізичних вправ. 6. Показання та протипоказання до призначення лікувальної гімнастики. 7. Режими рухової активності. 8. Показання до призначення рухових режимів на стаціонарному, санаторному і амбулаторно-поліклінічному етапах реабілітації, їх задачі і зміст. 9. Основи лікувального масажу. 10. Види масажу. 11. Показання та протипоказання до призначення масажу. 12. Механізми лікувальної дії масажу на організм. 13. Основні прийоми масажу. 14. Показання та протипоказання до призначення засобів фізичної реабілітації при захворюваннях серцево-судинної системи. 15. Завдання та особливості методики фізичної реабілітації при інфаркті міокарда з переліком спеціальних вправ. 16. Завдання та особливості методики фізичної реабілітації при ішемічній хворобі серця з переліком спеціальних вправ. 17. Завдання та особливості методики реабілітації, фізіотерапії, масажу при гіпертонічній хворобі та гіпотензії з переліком спеціальних вправ. 18. Показання та протипоказання до призначення засобів фізичної реабілітації при бронхолегеневій патології. 19. Завдання та особливості методики реабілітації, фізіотерапії, масажу при гострому бронхіті та пневмонії з переліком спеціальних вправ. 20. Завдання та особливості методики реабілітації, фізіотерапії, масажу при хронічному бронхіті, бронхіальній астмі та плевриті з 	4

переліком спеціальних вправ.

21. Показання та протипоказання до призначення засобів реабілітації, фізіотерапії, масажу при захворюваннях органів травлення.
22. Завдання та особливості методики реабілітації, фізіотерапії, масажу при хронічному гастриті та виразковій хворобі дванадцятипалої кишки з переліком спеціальних вправ.
23. Показання та протипоказання до призначення засобів реабілітації, фізіотерапії, масажу при захворюваннях нирок та порушеннях обміну речовин.
24. Особливості методик реабілітації, фізіотерапії, масажу при ожирінні та цукровому діабеті.
25. Фізична реабілітація в хірургії, травматології та ортопедії
26. Показання та протипоказання до призначення фізичної реабілітації в хірургії.
27. Фізична реабілітація в травматології та ортопедії.
28. Показання та протипоказання до застосування реабілітації, фізіотерапії, масажу при травмах опорно-рухового апарату.
29. Завдання та методика фізичної реабілітації в залежності від періоду (імобілізаційний, постімобілізаційний, відновний) та методу лікування.
30. Обґрунтування вибору засобів та форм реабілітації, фізіотерапії, масажу в залежності від періоду та методу лікування.
31. Показання та протипоказання до застосування засобів реабілітації, фізіотерапії, масажу при ортопедичних порушеннях у дітей.
32. Особливості методики і спеціальні вправи при плоскостопості, порушеннях постави та сколіозі залежно від його.
33. Фізична реабілітація при захворюваннях і травмах нервової систем
34. Фізична реабілітація при захворюваннях та травмах центральної нервової системи.
35. Показання та протипоказання до застосування засобів фізичної реабілітації при неврологічних захворюваннях.
36. Завдання та особливості методики фізичної реабілітації при гострому порушенні мозкового кровообігу (інсульті), лікування положенням, спеціальні вправи.
37. Особливості застосування фізичної реабілітації при закритих та відкритих травмах головного мозку.
38. Показання та протипоказання до застосування засобів реабілітації, фізіотерапії, масажу при надриві двоголового м'яза плеча.
39. Фізична реабілітація при захворюваннях та травмах периферичної нервової системи.
40. Показання та протипоказання до застосування засобів фізичної реабілітації при захворюваннях та травмах периферичної нервової системи.
41. Особливості відновно-компенсаторної терапії при невриті лицевого нерва, спеціальні фізичні вправи.
42. Окремі методики лікувальної гімнастики при невриті ліктьового і променевого нервів, радикуліті.
43. Фізична реабілітація при травматичних ушкодженнях спинного мозку.
44. Задачі та особливості методики лікувальної гімнастики при гострій пневмонії.
45. Показання та протипоказання до застосування засобів фізичної

	реабілітації при травматичному артриті. 46. Особливості методик реабілітації, фізіотерапії, масажу при ушкодження сумково-зв'язувального апарату гомілковостопного, променево-зап'ясткового, ліктьового та плечового суглобів.	
--	---	--

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При викладанні дисципліни використовуються наступні методи навчання: словесні методи – пояснення, відповіді на питання, дискусії, тощо; наочні методи – демонстрація, ілюстрація; практичні методи – практичне виконання фізичних, технічних, тактичних вправ і прийомів масажу, лікувальної фізкультури, фізіотерапії. З навчальних технологій використовуються технології особисто-орієнтованого, пояснювально-ілюстративного, диференційованого та рейтингового навчання.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль реалізується у формі опитування (тест 1,2) з оцінюванням у балах за відповідні результати.

Контроль складової робочої програми, яка освоюється під час самостійної роботи студента, проводиться шляхом перевірки виконання індивідуальних практичних робіт та їх оцінки. Семестровий контроль здійснюється на основі результату диференційованого заліку.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ

Результатом диференційованого заліку є підсумковий рейтинг, який складається з поточних результатів у балах за всі види діяльності студента, передбачені навчальним планом дисципліни. Контроль засвоєння матеріалу включає поточний контроль, оцінка практичного засвоєння пройденого матеріалу, контрольні роботи, та рефератами.

Таблиця 1. Розподіл балів для оцінювання поточної успішності студента

бали	Модуль 1										Модуль2		Разом	Іспит
	70										15	15		
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T20	I3		
ПК	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	15	15		
ІЗ,КР		0-15			0-10				0-15					

–T1, T2 ... T20 – теми змістовних модулів 1-2;

- ПК – поточний контроль (відповіді на семінарських заняттях, доповіді);
- ІЗ - індивідуальні завдання(реферат)
- КР – контрольні роботи(тести)

Таблиця 2. – Тести з теоретичної підготовки

Види випробувань	Бали
Тест 1 Контрольні питання на тему «Основи фізичної реабілітації»	0-15
Тест 2 Контрольні питання на тему «Масаж»	0-15

Таблиця 5. – Шкали оцінювання інтегрованих знань, вмінь та практичних навичок студентів

100-бальна шкала	ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	«Відмінно»
82 – 89	B	«Добре»
75 – 81	C	
64 – 74	D	
60 – 63	E	«Задовільно»
35 – 59	FX	«Незадовільно»
0 – 34	F	

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1	Завдання до самостійної роботи «Фізична реабілітація і масаж»: / Фоменко В. В. Харків: НТУ «ХП».
2	Курс лекцій з дисципліни «Фізична реабілітація та масаж»: / Фоменко В. В. Харків: НТУ «ХП», 2023. 176 с.
3	Фоменко В.В. Фізична реабілітація і масаж: Тести з теоретичної підготовки
4	Анатомія м'язів тулуба та кінцівок і локалізація тригерних точок та розподіл викликаного ними болю: метод. посіб. / Фоменко В. В., Федорина Т. А., Петренко В. І., Арабаджи А. Ю. Харків: НТУ «ХП», 2023. 86 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1	Магльований, А. Основи фізичної реабілітації [Текст]: навчально-методичний посібник / А. Магльований, В. Мухін, Г. Магльована. - Львів, 2006. - 71с. https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_sportmed/0.2_Navhalno_metodyhna_liter_metod_rec_PhR_SM/Pocibnic%20Ocnovu%20fizreabiliti.pdf
2	Вакуленко, Л.О. Лікувальний масаж Атлас масажиста [Текст] / Л.О.Вакуленко, Г.В.Пилуцька, Д.В.Вакуленко, Укрмедкнига.- Тернопіль : 2005.- 306с. – URI: https://tdmuv.com/books/Atlas_Mas.pdf
3	Корольчук, А.П. Масаж загальний і самомасаж [Текст] : навчально-методичний посібник для

	студентів факультету фізичного виховання і спорту / А.П. Корольчук, А.С. Сулима – Вінниця: 2018. – 124 с. – URI: https://vspu.edu.ua/faculty/sport/doc/metod1.pdf
4	Лисенюк, В.П Сучасні стандарти та критерії в галузі реабілітаційної медицини[Текст] : навчальний посібник / В.П.Лисенюк.- Київ: 2001.- 70с. -URI: https://nmuofficial.com/files/kaf40/stand_realib.pdf
5	Степаненко, О. С. Реабілітаційний масаж [Текст] : конспект лекцій / О. С. Степаненко А. В. Ольховик, С. А. Король, Д. С. Воропаєв. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 152 с. – URI: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83033/1/Korol_masag.pdf;jsessionid=813ED68E2375A4E21FE40326C2945DB9
6	Христова,Т. Є. Основи лікувальної фізичної культури [Текст]:навчальний посібник для студентів спеціальності«Фізичне виховання»/ Т. Є. Христова -Мелітополь,2015-172с. – URI: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1946/1/%D0%9B%D0%A4%D0%9A.pdf
7	Матешук-Вацеба. Л. Р. Нормальна анатомія[Текст] : навч.- метод, посібник/ Матешук-Вацеба Л. Р. - Львів: Покликсумління, 1997.-269 с. – URI: https://shron1.chtyvo.org.ua/Mateshuk-Vatseba/Lesia/Normalna_anatomiia.pdf?PHPSESSID=415m0bl0fsdulb3f4eemmr44s2
8	Воропаєв, Д.С. «ОСНОВИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ (ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ)» [Текст]: навчальний посібник / Д.С. Воропаєв О.О. Єжова - Міністерство освіти і науки України, Сумський державний університет, 2019.-72с. – URI: https://core.ac.uk/download/pdf/324229507.pdf
9	Сиволап, В.Д. Фізіотерапія[Текст]: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів/ В.Д. Сиволап В.Х. Каленський - ЗДМУ, 2014.-196 с. – URI: http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/2244/1/SyvolapVD14_Fizioter.pdf
10	Корольчук,А.П. Масаж загальний і самомасаж[Текст]: навчально-методичний посібник для студентів факультету фізичного виховання і спорту / А.П. Корольчук, А.С. Сулима – Вінниця, 2018. – 124 с. – URI: https://vspu.edu.ua/faculty/sport/doc/metod1.pdf
11	Бісмак, О.В. Основи фізичної реабілітації [Текст]: навч. посіб. / О.В. Бісмак, Н.Г. Мельнік – Х.: Вид-во Бровін О.В., 2010 – 120 с. – URI: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36060/1/O_Bismak_OPhR%20posobie_10_GI.pdf
12	Фоменко,В.В. Анатомія м'язів тулуба та кінцівок і локалізація тригерних точок та розподіл викликаного ними болю [Текст] : метод. посібник : для студентів НТУ "ХП" ден. форми навчання спец. 017 "Фізична культура і спорт" з дисципліни "Фізична реабілітація та масаж" / уклад.: В. В. Фоменко [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків, 2023. – 86 с. – URI: http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/63388
13	Козубенко, Ю. Л. Лікувальна фізична культура[Текст]: : навч.-метод. посіб. / Ю. Л. Козубенко, М. А. Буц – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я.М.,2017-170с. – URI: http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/1799/%20%20%20.pdf?sequence=3
14	Осіпов, В.М Основи фізичної реабілітації[Текст]: навчальний посібник (для студентів напряму підготовки 6.010203 «Здоров'я людини»). /В.М. Осіпов- Бердянськ, 2013-225с. – URI: https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/583120/mod_resource/content/0/Osipov%20V.M%20Osnovy%20fizychnovi%20reabilitatsiyi.pdf

Допоміжна література

15	Тимрук-Скоропад, К. А. МАСАЖ: конспект лекцій / Тимрук-Скоропад К. А., Бас О. А. - Львів , ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ 2009.-18с.
16	Лисенюк, В. П. Сучасні стандарти та критерії в галузі реабілітаційної медицини: навчальний посібник / В. П. Лисенюк. - К., 2001. - 70с. https://nmuofficial.com/files/kaf40/stand_realib.pdf
17	Клапчук, В. В. Лікувальна фізична культура та спортивна медицина / В. В. Клапчук, Г. В. Дзяк, Г. В. Муравов І. В. та ін. - К.: Здоров'я, 1995. - 312 с.
18	Вакуленко, Л. О. Масаж загальний та самомасаж / Л. О. Вакуленко, Д. В. Вакуленко - видавництво Укрмедкнига, 2021. - 468с
19	Основи фізичної реабілітації: навч. Посібник. – Кіровоград: РВВКДПІ ім. В. Винниченка, 2004. – 238с.
20	Єфіменко, П. Б. / Техніка та методика класичного масажу : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. фіз. виховання і спорту / Х. : ОВС, 2007. - 216 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

20	www.mon.gov.ua МОН України
21	www.library.edu-ua.net Державна наук.-пед. Бібліотека ім. В. О. Сухомлинського
22	www.nbuv.gov.ua Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
23	www.ukped.com Педагогічна література
24	http://www.enc-dic.com/pedagogics Педагогічна енциклопедія